

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И УНИФИКАЦИЯ

Д-р Александър Добрев Петров

Анотация: В статията се разглеждат аспекти на глобализацията от гледна точка на индивидуалната психология, от една страна, и, от друга – от страна на самия социум, разглеждан като ролева структура. Съзнателно са избягвани теми, свързани със социално-икономическите и политическите аспекти на глобализацията, най-вече поради вече твърде многото говорене в тази посока, но и поради опит да се обърне внимание на аспекти на социалната динамика в нейното базисно поле на генезис – взаимодействието между индивид и общност. Отваря се път към дискусия по отношение на оперирането на структури, показващи подобие на различни нива – „неорганично“, „органично“, „социално“. Аргументира се една собствена динамика на социума към глобална структура независимо от частните прояви и аспекти на този процес като каквито биват мислени тук социално-икономическите и политическите такива.

Ключови думи: глобализация; желание*-грижа-зависимост; унификация

GLOBALISATION AND UNIFICATION

Aleksandar Dobrev Petrov MD

Abstract: The article examines aspects of globalization from the point of view of individual psychology on the one hand, and on the other - from the society itself, viewed as a role structure. Topics related to the socio-economic and political aspects of globalization have been deliberately avoided, mainly because there is already too much talk in this direction, but also because of an attempt to pay attention to aspects of social dynamics in its basic field of genesis - the interaction between the personallity and the community. It opens the way to a discussion regarding the operation of structures showing similarity at different levels - "inorganic", "organic", "social". An own dynamic of society towards a global structure is argued.

Keywords: globalization; desire-care-dependence; unification

Едно въвеждане на понятията би изглеждало и така. Ако глобализацията е това, което „съществува“, „идва“ отвън на индивида и е процес в общността, движен от процесите на икономическо взаимодействие, то унификацията е процес в самия индивид, който за да впише собствената си нужда от удовлетворяване на желанието във взаимодействието с другите, по необходимост „изработва“ взаимно разбираеми (за индивида и за Другия) послания. Така една базисна унификация между индивида и Другия изглежда неизбежна. От една страна, поради императива на оцеляването по време на първичната безпомощност, а от друга – от нуждата от вписване в една социална общност. Макар последната да не оперира по същия начин като нуждата от биологичното оцеляване, то императивният характер на една последваща унификация и на социалните кодове изглежда все по-актуална. Така може да се редуцира говоренето в тази посока. Нито глобализацията обаче идва само „отвън“ на индивида, без да има общо с него, нито индивидът от своя страна е в състояние да бъде самодостатъчен. В един определен времеви срез наистина изглежда, че едва ли не индивидът и общността само установяват взаимно наличието си и генерират моментните си интеракции. Разгледано обаче в динамика, в едно нелимитирано време на взаимодействие, то става въпрос преди всичко за пораждање на общностни връзки, изхождащо от личността и структурирането на общността като епифеномен на човешката нужда.

На пръв поглед унификацията има два основни „сценария“, в които се развива. Това са езикът и идентичността. Езикът като първа необходима унификация с полагащия грижи за бебето в периода на първичната безпомощност и, от друга страна - идентичността като унифициране с базисни характеристики на опорните обекти (като „изход“ от идентификацията) с характеристики на групата, впоследствие на социалната и културната общност. Идентичността може да се опише и като принадлежност към, от една страна, на представата-за-себе-си, отнесена към едно тяло, а от друга - на представата-за-себе-си, отнесена към обособена социална общност. За разлика от идентичността идентификацията е свързана с обекта на желанието (частичен или цялостен) и е процес, протичащ само отчасти в полето на съзнанието (тя е по правило несъзнаван процес).

Идентификацията има отношение към изграждането на „принадлежността на себе си“, докато идентичността по-скоро има отношение към изграждането на принадлежността към общност. И в двата случая онова, което оперира като структуриране

на двата процеса, е езикът (разбиран и като унифициране на „социални кодове“). Езикът във формално кодифицираните значения на фонематичните езици, но и самият език, разглеждан като означаващо на липсата на разбиране на и за Другия. А и на самото собствено тяло. Извън езика ние може да имаме представата за Другия или да наблюдаваме съществуването на Другия, но не сме в състояние да имаме разбирането на Другия. Извън езика може да имаме осезанието си за тяло, но не и представата за него като „мое“. Формално извън говоримия, условно казано - фонематичния език, ние можем да имаме разбирането за страданието или емоциите на Другия, но това също се случва само ако има едно предварително унифициране на означаващите, свързани с това. Ако нямаме предварително понятие за естеството на емоционалните състояния било от личен опит или от споделяне на значенията на определени преживявания, то няма да сме в състояние да „разчетем“ емоциите на Другия.

Така като базисна функция на езика, мислен и извън неговата формална, фонетична форма, може да се предположи едно негово опериране като фундаментален унифициращ фактор. Това обаче освен за индивида не е и извън една нужда на самата общност от споделени пространства не само на индивидуалното, но и на социалното взаимодействие. Социалното взаимодействие за разлика от индивидуалното налага употребата на пространства в действителността. И ако езикът се разполага в едно споделено метафорично пространство, то процесите на глобализация, защото тук става дума именно за това, се разполагат в полето на реалното - реалното на социалното действие, мислено в неговите в частност социално-икономически взаимоотношения, но също и като взаимодействия между структури - носители на психичността като феномен.

Социално-политическите аспекти на унификацията и глобализацията не са в настоящия дискурс. Тук те ще бъдат споменати съвсем фрагментарно в известна връзка със, може да се каже, една трансгенерационна травма. Нещо, което за Европа и по-специално Германия след Втората световна война носи своята специфика и има своите последици по отношение на вписването на травмата в общността. Един опит за репарация и функциониране през вината, който, изглежда, обуславя говоренето от тази позиция през един директивен тон към Другите. Един директивен тон от името на общността (в случая „Европа“), приканващ към наднационална структура (за разликата от националната, довела до националсоциалистическите девиации в средата на миналия век) по начин,

близък до говоренето от позицията на истината. Именно по този начин обаче се доближават съвременните процеси на глобализация до управлението чрез декрети по времето на СССР (една „комуналсоциалистическа“ девиация). Юрген Хабермас в „Постнационалната констелация“ говори така: „... Процесът на обучение, който трябва да доведе до една общеевропейска солидарност на гражданите, се основава именно върху европейски опит. ... Този опит заедно с успешните форми на социална интеграция е оформил нормативното себеразбиране на европейската модерност и един егалитарен универсализъм, който за нас – синовете и дъщерите и внуците на варварския национализъм – може да улесни прехода към отношенията на взаимно признание, характерни за постнационалната демокрация“ (Хабермас, стр. 153).

Процесът на глобализация и свързаната с това унификация така или иначе е наднационален. Този наднационален характер се обуславя от процесни причини, в основата на които е самият индивид с неговите нужди във взаимодействието с общността. Един такъв директивен подход на базата на чисто политически основания: на било то трансгенерационния (или актуален) травматизъм на отделни общности, било то на фактическите властови позиции на отделни общности, може да означава просто глобализиране на властта.

Но да се върнем към настоящата тема.

Глобализацията в този смисъл (извън дефинициите в социално-икономическия и социално-политическия дискурс) може да се разглежда и като процес на насочване на посоката на осъществяване на желанието и нуждите от опорните обекти в ранната възраст към не просто общностите на семейството, рода и клана, но и към едно „абсолютно“ и анонимно място в надличностното пространство, което в настоящото съвремие не борави с физическите граници на отделните социални общности така, както това до неотдавна се е случвало, но прибъгва до наличните в действителността на общността ресурси, за да премине по път, който предлага една нова свързаност. Свързаност, носеща белезите едновременно на имагинерна и на реална, но невинаги и на действителна. Една нова свързаност, опосредствана от дигиталните технологии и наднационалния характер на стоково-паричните отношения, в която обаче липсва символичният порядък. Наблюдаваното в дигиталния свят например е или въображаемо (или поне предполага въображаемост на „обектите“ там), или реално. Но все още не и действително, доколкото

за да е действително, то трябва да получи още един шанс за интеракция, такава, която да породи последици. Именно в пораждането на последици от обектните взаимоотношения се „завързва“ действителната интеракция, породена от субект-обектната връзка. Клиничен факт е, че немалка част от индивидите с натраплива структура предпочитат избягването на последиците от действията си във връзка с действителен обект и я избягват в днешно време много лесно с имагинените връзки в една дигитална реалност, която все още не е станала действителна интерперсонална връзка точно защото тази структура цели именно това – да избегне последиците от действията. Тоест да избегне ситуацията, в която субектът се конфронтира с мястото си в желанието на Другия.

Глобализацията, разбира се, не се изчерпва с дигиталния свят и социално-икономическите статуси и техните взаимодействия. Просто технологичното настояще предлага на практика огромния си ресурс, за да осигури на индивида една подобна свързаност.

Изглежда обаче, че същността на глобализацията не касае индивида. Глобализацията касае общността (и точно затова е именно глобализация). Индивидът не може да се „глобализира“. Но в стремежа си към това да отговаря на едни „глобални наративи“ и за да ползва „глобалните“ блага, той се унифицира. Индивидът (и неговият субект/онзи, който върши действието) е позициониран в място, което на едно надличностно ниво - за удобство да го наречем социално ниво, има участта да бъде част от множество, отдаващо личен потенциал за все по-нарастващо структуриране на общността, която да може да удовлетвори желанието, но и която се явява в един момент и източник на забрани и наслаждения. Така в процеса на глобализация на общността едно опериране на символичния ред на „Закона“, на „Имената на Башата“ от полето на личното несъзнавано по пътя на проекцията търпи процеси на трансформация към опериране на този ред в имагинерно-реалното поле на надличностното пространство на социума. И по този начин (по пътя на проекцията) в едно на практика ролево организирано пространство.

Ролевата структура на общността се явява именно онова свързващо звено между индивида и самата общност, доколкото тук ролята се явява нещо като „социално конвертируемите“ индивидуални психични капацитети. Една структура на общността, която присъства в „нагледа“ на общественото функциониране, което преминава през социално-икономическите роли - ролите, свързани с преразпределението на блага и власт,

както и ролите, свързани с оперирането на създадените в общността правно-нормативни уредби. Става дума за унифициране на правилата на социалното взаимодействие. Тази унификация е лесно разпознаваема за професионалните роли – те трябва да отговарят на определени критерии за професионална компетентност. Не по-малко разпознаваема е унификацията на нормативите за правните действия на индивида – те се дефинират в императивно детерминирани граници на правните действия под формата на правила за правно допустими и правно недопустими действия. И ако това в един етап е структурирало социалната общност като държава с нейните правнорегулативни наративи, то в съвремието на днешната динамика на общността сме свидетели за правнонормативни регулации на наддържавното и на надетническото, а дори и на ниво, надхвърлящо културните вярвания на големи групи от общността. Една унификация, вървяща към глобално „уеднаквяване на правилата“, по които функционира общественото взаимодействие.

Тук обаче става въпрос за Ролята на правото, не за самото право. А именно на неговата роля, която трябва да бъде уеднаквена като правно действие, постигащо един и същ резултат за всички общности, които се явяват като подгрупи на една глоболизираща се такава. Подгрупи, в които се разпознават държави, етнически, културни и субкултурни общности. Именно Ролята на правото за различните общности се уеднаквява. И тази роля има за цел да осигури едни и същи предвидими последици от правните действия за глоболизиращото се множество.

Така се очертават границите на едно противоречие. Противоречие между глоболизиращото се право и глоболизиращата се финансово-стокова размяна, от една страна, и, от друга - идентичността на индивида, която ако се „глоболизира“ в същата степен, ще се унифицира за сметка именно на идентитета си. Но глоболизацията предполага именно унификацията на индивида поне до едно необходимо за общността ниво, за да може да се осъществи. Един пример в тази посока е оказваният „натиск“ от доминиращи центрове на влияние и власт за унификация не само на ролята на правото, но и на социокултурните кодове. Всъщност натиск в буквалния смисъл като принуда има в полето на формално-правните регулации. Например уеднаквяването на Ролята на правото в държави спрямо наддържавно такава, обусловено от правилата за сключването на междудържавни съюзи. Но уеднаквяването като самопринуда може да се разпознае в

необходимостта индивидът да „усвои“ социални кодове за общуване. Това, разбира се, не е нещо ново (нито е някакъв „заговор“). Това е същата тази „самопринуда“, описвана от Норбърт Елиас като типична за тоталните общества (в противовес на „принудата“ в тоталитарните такива). Разликата е в мащабите, но и в нещо ново. Тази самопринуда, оперираща в глобалната общност, се развива по „вертикалата“ на общността: вътре в рамките на една и съща общност в рамките на глобалната общност. Докато Елиас описва принудата като типична за тоталитарните, а самопринудата - за тоталните държави. Всъщност и в двата случая става въпрос за принуда. В единия случай тя е персонифицирана – от диктатора и идеологията към индивида, а в другия е деперсонифицирана – от нормативните консенсуси в общността, отнесени към индивидуалната нужда от себerealизация.

Това качествено различие обуславя и социалните напрежения между глобализация и идентичност. Междукulturни и в частност междудържавни в Норбъртовия модел, т.е. по хоризонтала те се развиват под формата на междудържавни и междукulturни конфликти и, от друга страна - вътреобщностни в рамките на глобалната общност, т.е. по вертикала на общността. Едното напрежение може да предположи война. Другото – гражданско неподчинение или насилие вътре в глобалната общност. Социално напрежение, което „изтича“ по вертикалата на социалната организация.

Тук също новото не е съвсем ново. Подобно напрежение по вертикала се наблюдава при функционирането на абсолютната монархия, когато за да се осигури власт на стоящите „под“ абсолютния монарх, се е налагало той да бъде отстранен чрез принуда. Чрез някаква форма на насилие или пък с убийството му. Първото ненасилническо решение на този „проблем“ се вижда в Харта Магна (*Magna Carta Libertatum*), която на практика дава официални права на следващите по ранг аристократи в йерархията. Нищо повече. Но е прецедент, който слага може би началото на правно регламентираното разпределение на властта. По-късно това ще доведе до наистина демократично овластяване на избрани от общността. Демократичното овластяване и снемане от власт чрез избори всъщност представлява символичното „убийство“ на една роля – тази на властника.

Така общността в своето структуриране еволюира от реалния към символичния порядък на организация, което на практика е и ролевото ѝ структуриране.

Именно символичният порядък на ролевото ѝ структуриране е онова, което може да се глобализира и в същото време да направи „компромис“ с противоречието между глобализацията на правно-икономическите регулации и идентичността на индивида. Индивидът може да действа едновременно от ролята, но и от „себе си“. Съществен момент тук е доколко е отворена „ножицата“ между социалната роля и идентичността.

На практика това е и границата, в която е възможна унификацията на индивида. Унификацията на езика, унификацията на правото, унификацията на социокултурните кодове.

Може да се разпознае и още един аспект на така очертаната област на структурирането на общността. От гледна точка на индивидуалната психична динамика в един аналитичен дискурс и глобализацията, и унификацията имат своя аргумент за действие в един и същ аспект – осъществяване на желанието на Субекта. Индивидът (и неговият Субект) е в основата на структурирането на общността (глобализирана или не). Но така както психичната структура може да се изведе от биологичната, но не и да се сведе до нея, по същия начин и обществената структура може да се изведе от личностната, но не и да синонимизира с нея. Едно подобие на структури, които, изглежда, имат сходни процеси на структуриране, но опериращи на различно ниво. Осъществяването на желанието е онова, което дава облика и на двете, но онова, което ги свързва, е действието на Субекта. Този Субект е мястото на действието на индивида „от свое име“ в един аналитичен смисъл, но също така и като източник на действие се конституира още един новопоявил се „обществен Субект“, който оперира като символично представителство на място на действието на общността към индивида. Мястото, от което се предполага (индивида предполага), че общността ще „съдейства“ за удовлетворяване на желанието на Субекта на индивида. На практика това може да се разпознае и като процес именно на проекция на представата, че желанието може да се осъществи *от повече от едно място*. Коректно би било да се каже, че това е и един процес на „търсене“ не просто на осъществяване на желанието, а търсене на *несанкционираното осъществяване на желанието* – още един фактор, който може да се открие като действащ в посока на унификация на индивида и глобализация на общността.

Така от психологична гледна точка могат да бъдат предположени два фактора, участващи в процеса на глобализация. Единият е този на „търсене на несанкционираното

осъществяване на желанието“, обусловен/изхождащ от индивида, и другият – на рефлексията на това търсене, идваща от общността към индивида през нейната ролева структура, предлагаща позиции в социума, от които това има възможност да се случи. Това взаимодействие обуславя именно и разрастването на взаимната зависимост на индивид и социум. Една зависимост, в която могат да се открият подобията на осъществяване на желанието/нуждите на индивида в неговата първична безпомощност в рамките на биологичната непълноценност след раждането и осъществяване на желанието на социалното същество, „предполагащо“ наличието на грижа от общността, която да дойде на мястото на „примордиалния“ (първичен) ближен (небенменш в термините на Фройд). Един ближен, който да осигури нуждите, но и да успокои тревогата.

Тук едно отклонение от настоящия дискурс може би е уместно. „...Като битийна възможност на човешкото-битие-тук страхът задава почвата на експлицитното схващане на изначалната битийна цялост на човешкото-присъствие-тук. Неговото битие се отбулва като *грижа*. Онтологичното изработване на този екзистенциален основен феномен изисква отграничаването от феномени, които могат да бъдат най-непосредствено отъждествени с грижата. Подобни феномени са волята, желанието, влечението и поривът. Грижата не може да бъде изведена от тях, тъй като те самите се основават на нея.“ (Хайдегер, Битие и време, 176). Ако това позоваване на Хайдегер се разгледа само по себе си, то би било достатъчно за онагледяване на базисния характер на процесите на структурно ниво в индивида и в общността, свързани с екзистенциалния страх, желанието, нуждата от грижа (обуславяща свързаност и зависимост). Разбира се, Хайдегер говори за това в дискурса на екзистенцията, Битието-тук и Биващото, тоест човека (в частност индивида). „Това биващо схващаме като човешкото-битие-тук“. (Хайдегер, Битие и време, 25). Но именно в един подобен порядък тук се визира и концептът на Фройд, свързан с комплекса на ближния и по-точно с онези аспекти, насочващи към преживяването на удоволствие и неудоволствие на бебето. И така в единия дискурс става дума за екзистенция и „битие-тук“, което ни отвежда към реалността на „онова, което бива“ – човека с неговите страхове, както е в „Битие и време“ на Хайдегер като основополагаща характеристика на „човешкото-битие-тук“, и в аналитичния дискурс, който пресича същото поле на разсъждение с въвеждането на удоволствие и неудоволствие от едно, ако може да се каже, „битие-тук“, предметено в частния случай на индивидуалната психичност при Фройд. Това може да се проследи и в

семинара „Тревогата“ на Лакан, където тревогата е дефинирана като феномен на очакването на едно предстояще. На нещо, което не се е случило и не се знае дали ще се случи.

Така в процеса на взаимодействието между индивидуалната и социалната динамика по посока на глобализацията на общността и в търсене на неговите основания и извън широко обсъжданите социално-икономически и политически аспекти на това социално явление се разпознава едно продължаващо действие на факторите, формиращи индивидуалната психична структура по посока и на формиране на наиндивидуалната такава.

В случая индивидуалната динамика на психичното структуриране в ранното развитие и опорните субект-обектни отношения, както и първичните задоволявания на желанието и съответно фрустрацията на това задоволяване и оставане на очакването му в полето на страха и тревогата, могат да се обсъждат като психични процеси, присъщи на човека независимо от социокултурните рамки. В този смисъл е и предположението за фундаменталното им значение и за общността и нейната динамика по пътя на проекцията им от индивида в социалното (наиндивидуалното) пространство в един продължаващ стремеж към осъществяване на желаното вече в полето и на социалното взаимодействие като една психологична предпоставка за задвижване на процесите на глобализация. И, разбира се – за унификация на индивида. Защото, както вече беше обсъдено, за да има общуване, трябва да се уеднаквят кодовете, чрез които ние отправяме посланията си към Другия, трябва макар и частично да се унифицираме. С колкото по-голяма общност се случи тази унификация, толкова повече нарастват възможностите да се удовлетвори желанието ни (макар че от аналитична гледна точка винаги остава въпросът „кое е истинското ни желание“). Всъщност става дума за търсене на „несанкционирано удовлетворяване на желанието“, тоест индивидът иска да има за себе си своя обект на желание, без да е възпрепятстван от желанието на Другия към същия този обект, или желанието на същия този обект към един Друг (на практика това е своеобразна „Едипова“ ситуация) и, от друга страна – съвсем осъзнатите на ниво социум действия и осъществяване на намерения, които са невъзможни на едно място, но са възможни на друго. Може би най-лесният пример е миграцията, която тук се разглежда като физическо преместване от едно място на невъзможност (поради всички причини за това) към място

на възможност или поне на предполагаема възможност. Още по лесно е в дигиталното съвремие. Достатъчно е да се свържеш с „мрежата“, която вече оперира като унифициращ фактор било поради общодостъпния фонетичен език, било като място за унифицирано удовлетворяване на желанието (дори и чрез предлагане на сурогати за удовлетворение), или просто като увеличаване на броя на възможностите, но достигащи до един и същ предел, очертан от наслаждението. Онзи, който се наслаждава, спира да желае, но и онзи, който се наслаждава „на едно място“, пречи на другите да осъществят желанието си на същото това място. Една „миграция“ от процесите на несъзнаваното, идентификацията и динамиката на психичната структура на индивида към процесите в общността, идентичността и ролевата структура на социума.

Ако се направи един паралел – от процесите на обратна връзка в химичните (термодинамичните) системи, тези в невронните мрежи (например простата обратна връзка на ниво гръбначно-мозъчен сегмент – стимул реакция – контрол върху реакцията), ако се разгледа втората топка на Фройд – подтик/желание, осъществяване на желанието, контрол върху осъществяване на желанието (То/Аз/СвърхАз), като така функционираща система и в този ред на изследване – функционирането на общността по подобен начин в рамките на повторението по подобие на същите процеси в символния порядък на ролевата ѝ организация, този паралел насочва и към още едно структурно основание за процесите на глобализация. Общността, която във все по-високата си диференциация се „стреми“ на базата на същите процеси на осъществяване на „нещо“, конкуренцията за това и контрол върху осъществяването му, който процес, движен от самите „желаещи“, води до формиране на глобална структура. Унификация, която е обусловена от връзката желание-грижа-зависимост в социалното поле на взаимодействие. Унификация, имаща за основа пътя на осъществяване на желанието на индивида - нещо, което бива прекъснато от наслаждението и смъртта. Това е така, защото всички действени актове на индивида могат да бъдат и са както актове на индивида от социалната му роля, така и актове на Субекта. Наслаждението и смъртта (а и свободата) са събития, които не са от порядъка на ролевите действия. Те са присъщи единствено на Субекта, мислен като „интрасихичното място“, откъдето индивидът действа само и единствено от свое име.

Така, движена от индивида, глобализацията представлява повишаващата се степен на диференциация на самата социална общност и ролевите ѝ взаимоотношения като

формираща собствена относително автономна структура, предлагаща и едно собствено място на действие към индивида по отношение на възможността ѝ да предоставя удовлетворяване на желанията, но също и да формира ролеви позиции на власт, като и двете нямат общо с познатите групирания на национален, социален, политически, или други подобни. Те по-скоро са „операционалните“ фигури в структурата, докато самото структуриране в посока към глобална общност представлява миграцията на желанието на индивида в полето на социума.

Ако това желание не се проектира в надличностното пространство на социума, той няма да се структурира. Ако се оттегли, той ще се разпадне и, по-точно, или ще се породи нова структура, или ще се регресира до предходна, функционираща на по-ниско ниво на диференциация.

* Навсякъде в текста под „желание“, се има предвид желанието на „Субекта“ да привлече желанието на „Другия“.

Книгопис:

1. Хабермас, Ю. (2004) „Постнационалната констелация“, [“Критика и Хуманизъм“.
2. Хайдегер, М. (2020) „Битие и време“; „Изток-Запад“.
3. Лакан, Жак, (2010) Семинари Книга 10, „Тревога“; „Гнозис“/ „Логос“